

İntiharın Fıkhi

-Psikopatolojik Boyutları ve Vaka Sunumu-

Ahmet BAYRAKTAR*

Öz Kişinin kendi hayatına son verme teşebbüsü olarak tanımlanabilecek intihar, sadece şahısları ve aileleri değil toplumları derinden sarsan, bütün insanlığı ilgilendiren uluslararası bir insanlık sorunudur. İslam başta olmak üzere bütün semavi dinlerin olumsuz değerlendirdiği ve önlemeye çalıştığı bu eylemin, sebep ve sonuçlarının özellikle de İslam fikhı açısından incelenmesi önem arz etmektedir. Modern yaşam alışkanlıkları ile zamanla sayısı artan bu eylem, İslam toplumlarında da görülebilmektedir. Bu davranışın İslami ilkeler ve modern bulgular çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi, İslam toplumlarının geleceğine katkıda bulunacaktır.

Anahtar kelimeler: Fıkıh, ehliyet, intihar psikopatoloji, vaka sunumu

Fiqh of Suicide -Psychopathological Dimensions and A Case-Presentation-

Abstract Word of suicide comes from Latin and means to kill someone himself/herself. It is a vital concern that shakes families and societies even many countries. Examining and assessing cause and effects of this action is important. International literature has a vast data about the Suicide, of which number has been rising in modern world, may also happen in Islamic communities Reconsideration of this act within the frame of classical Islamic law's (fiqh) principles and modern discoveries, will make contribution for the better future of the Islamic societies.

Keywords: Fiqh, suicide, psychopathology, case presentation

* Dr. Öğr. Üyesi., Ahi Evran Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Fıkıh Anabilim Dalı
ahmetbayraktar@ahievran.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4909-0233

1. Giriş

Fıkıh, sözlükte muhatabın maksadını anlamak,¹ derin kavrayış manalarına gelir. Bir disiplin olarak fıkıh, hicri ikinci asra kadar, kişinin inanç (*akide*) ve davranışları (*amel*) üzerinde dinin kaynak ve ilkeleriyle düşünme faaliyeti olarak isimlendirilirken, Şafii ve sonrasındaki alimler “dinin amele dair hükümlerini muayyen delil ve kaynaklarından çıkararak elde edilen bilgi”² tarifini benimsemiştir.

“İntiharın fıkıh” başlığımız, fıkıhın bu iki anlamını da ihtiva etmektedir. “Anlayış ve derin kavrayış” manasıyla; intihar sürecini, kişiyi intihara sürükleyen bireysel ve toplumsal sebeplerin irdelenmesini; “davranışların kaynaklardan çıkarılacak hükümlerle değerlendirilmesi” anlamıyla da intiharın fıkıh bilimine göre hükmünün araştırılmasını ifade etmektedir.

Çok boyutlu, karmaşık bir insan davranışı olarak *intihar*, insan ve toplum bilimlerinde araştırılmıştır. Felsefe, sosyoloji, psikoloji, tıp bilimleri bu konuda önemli ve hacimli bir literatüre sahipken, ilahiyat bilimleri bu önemli sosyal problemi çok az araştırmıştır.

Bu çalışmada intiharı, fıkıh ilminin köklü geleneği ve modern bilimlerin bulguları çerçevesinde değerlendireceğiz. Makalemizde intihar davranışına götüren temel sebepleri tespit etmeye, intiharın engellenmesine yönelik veriler sunmaya, bu bilgileri fıkıh ilminin kaynakları olan Kur’an ve Sünnet’teki veriler ve insanın fitratı açısından ele almaya çalışacağız.

İntihar bir insanlık sorunu olduğu gibi onu önleyebilmek de bütün insanlığın birlikte üstesinden gelebileceği bir meseledir. Bu nedenle intihar sorununun her yönüyle ele alınması bir çalışmanın sınırlarını ve gücünü aşacağı bilinmelidir.

Okuyucuların dikkatini de çekebileceği üzere bir fıkıh makalesi olmasına rağmen çalışmamızda fıkıh eserlerine atıf çok azdır. Bunun sebebi intihar hakkında klasik dönem ve günümüz alimlerinin yeterince eser ortaya koymamasıdır. İslam Ansiklopedisi’nin ilgili maddesinde dahi intihar kavramına has bir literatür yoktur.³

2. Kavramsal Çerçeve

İntihar ya da özkıyım, davranış bilimleri terimi olarak kişinin öldürme amaçlı kendi hayatına son verme *girişimidir*.⁴ Bu girişimin, ölümle sonuçlanıp sonuçlanmaması eylemin sonucunu değiştirebilecek fakat niteliğini değiştirmeyecektir.

Klasik dönem İslam hukuku eserlerinde intihar konusunu müstakil olarak değerlendiren bir başlığa rastlanılmamaktadır.⁵ Kişinin başkasını öldürme ve

yaralamasının fıkhi hükmüne dair önemli bir birikim olduğu halde⁶, kişinin hem katil hem maktul olduğu böyle bir durumun fıkihtaki karşılığı irdelenmemiş, netice itibarıyla da bu tür eylemlerin hükmü fıkıh açısından netleştirilmemiştir.

Klasik dönem fıkıh kitaplarında intiharın ele alınmamasını, o günün İslam toplumlarında sık rastlanan bir olgu olmayışı ile gerekçelendirebiliriz. Günümüzde ise şehir hayatının sosyal uyumu arka plana atan, yalnız ve rekabetçi yaşamaya teşvik eden yapısı⁷, küreselleşen ekonomi ve insanı öteleyip eşyayı ve hazzı önceleyen kültürel algı⁸, intiharı insanlığın ortak gündemi haline getirmiştir.

İntiharın yukarıdaki tanımının yanında; kendini öldürmek için katil kiralayarak, zehirli bir hayvana ısırtarak kişinin kendi ölümüne sebep olma; denize tüpsüz dalarak, yangın mahalline elbisesiz girerek ölüm tehlikesi karşısında tedbir almama; madde bağımlılığı alkolizm, sigara tiryakiliği ile ölüm riskini artırma gibi durumları da intihar kapsamında değerlendirenler⁹ olsa da bu durumların intihar başlığında değil, hayatı riske atmak başlığında değerlendirilmesi gerektiğini, dolayısıyla bu çalışmanın kapsamına girmediğini düşünmekteyiz.

3. Olgusal Çerçeve

İntihar olgusunu anlayabilmek için konuyla ilgili bazı istatistiklerin değerlendirilmesi faydalı olacaktır. Bu husustaki veriler hacimli bir kitap oluşturabilirse de problem hakkında fikir verebilecek önemli bilgilerle yetineceğiz.

2012 verilerine göre dünyada her yıl 800.000'den fazla insan intihar nedeniyle ölmekte, daha fazlası intihara teşebbüs etmektedir. İntihar oranı en az olan 10 ülkeden dokuzu Müslümandır. Suudi Arabistan, milyonda 8 [yüzde 75 erkek yüzde 25 kadın] kişiyle en az intihar oranına sahip ülkedir. Türkiye'de intihar oranı Arap ülkelerinden yüksek, Avrupa ülkelerinin çoğundan düşüktür.¹⁰

Türkiye'de yüz binde 4 seviyesinde gerçekleşen intihar oranları 2001'den itibaren çoğunlukla artmaktadır. 2001'de intihar oranı yüz binde 3,97 iken 2015'te 4,11'dir.¹¹ Büyük şehirlerde az nüfuslu beldelere göre daha fazla intihar vakası gerçekleşirken¹² kimi zaman bazı kırsal bölgelerdeki az gelişmişlik de intihar oranını artırıcı rol oynayabilmektedir.¹³

İntihara teşebbüs ve intiharın gerçekleşmesinde cinsiyet açısından zıt oranlar söz konusudur. Erkeklerin intihar ederek kendini öldürme oranları daha fazla iken¹⁴ kadınlar erkeklerden daha fazla intihar teşebbüsünde bulunmaktadır.¹⁵ Erkekler daha çok ateşli silahla yahut kendilerini asarak; kadınlar ise

zehirli madde içerek intihara teşebbüs etmeleri nedeniyle¹⁶ erkeklerin intihar teşebbüsünün daha çok ölümlle sonuçlandığı şeklinde yorumlanabilir.¹⁷

Erkeklerin intihar teşebbüslerinin daha çok ölümlle sonuçlanmasındaki diğer bir neden de kadınların erkeklerden daha fazla ve daha çabuk depresyona girmesi, erkeklerin ise daha nadir depresyona girip¹⁸ daha zor kurtulabilmesidir. Erkeklerin sosyal iletişim kapasitesinin kadınlara göre düşüklüğü¹⁹ onların ruhsal çöküntüden kurtulmalarını zorlaştıran sebeplerden bir tanesidir.

4. Psikopatolojik Açıdan İntihar

İntiharın temel nedeni psikolojik bozukluklardır²⁰ ve intihar vakalarının yüzde 90'ında psikolojik bir hastalık izine rastlanmıştır.²¹ Akıl hastalıkları olarak nitelenen depresyon, bipolar (çift kutuplu) bozukluk, sınırda kişilik bozukluğu, şizofreni, dürtü kontrol bozuklukları, madde kullanım bozukluğu, anoreksiya (yememe bozukluğu) gibi hastalıkların büyük bir kısmı kişide intihar düşüncesi uyandırmaktadır.²²

Kişinin akıl ve ruh dengesinin bozulduğu, kimlik arayışına girildiği ergenlik döneminde intihar teşebbüsleri önemli oranda artmaktadır. Günümüzde medya karşısında çocukların savunmasız bir şekilde telkine maruz kalması sebebiyle çocuk denebilecek yaşlarda²³ da intihar vakaları görülebilmektedir. Literatüre girmiş en küçük yaşta intihar teşebbüsü beş buçuk yaşındaki B.E.'ye aittir. Önemli veriler içermesi açısından hikayesini aktarıyoruz.

B., anne, baba ve iki çocuktan oluşan dört kişilik bir çekirdek ailede yaşamaktadır. Anne 32 yaşında, biyoloji öğretmeni, baba 33 yaşında ve belediye de memur olarak çalışmaktadır. Üç yaşında bir kız kardeşi olduğu, orta sosyoekonomik düzeyde bir aile yapısının mevcut bulunduğu ve çocuğun iki aydır ana sınıfına devam ettiği öğrenilmiştir. B.'nin istenen, planlanmış, ancak evlilik sorunları ve annenin ruhsal sıkıntıları yüzünden, sorunlu geçtiği tanımlanan bir gebelik sonrasında dünyaya geldiği öğrenilmiştir. Anne hamilelikte intiharı çok düşünmüş, (*Hamilelikte yaşanan stresin çocuğa geçtiği bulunmuştur.*²⁴) ancak dini inançlarından dolayı korkmuş ve böyle bir girişimde bulunmamıştır.²⁵

İntihar, sağlıklı bir akıl yürütme süreci ile karar verilen bir davranış değil, fiziki ya da duygusal acılarla baş edememe karşısında insanın kendi hayatını çaresizce sonlandırmasıdır. Gribal enfeksiyona yakalanan bir kişinin burnunun akması gibi, anlamsızlık, değersizlik, hayat üzerinde kontrolsüzlük düşüncelerine kapılan bir kişi intiharı seçenek olarak görebilir.

İntihar sürecinde kişide ümitsizlik, kin, kızgınlık, intikam duyguları, düşünce-sizce hareketler, çıkmaza düşmüş gibi hissetme, alkol ve madde kullanımında artış, arkadaşlardan, aileden ve toplumdan çekilme, endişe, uyuyamama, aşırı

uyuma, ani duygudurum değişiklikleri, hayatı yaşamak için anlam bulamama gibi değişiklikler gözlemlenmektedir.²⁶

5. Savaş Aracı Olarak İntihar

Anormal bir sürecin sonucu olduğu anlaşılan intihar davranışının, başkasını öldürmek üzere bir savaş aracı olarak kullanılması son yüzyılda sıkça rastlanan bir olgu haline gelmiştir. Canlı bomba ismi verilen kurbanlar, üzerlerinde patlayıcı ile kalabalığa girerek birçok kişinin ölümüne neden olabilmektedir. “İstişhad” adı ile bu eylemlerin İslam ve cihad başlığıyla eşleştirilmeye çalışılması ciddi bir bilgi ve algı kirliliğine neden olmaktadır.

İstişhad, Kur’an’da şahit çağırma²⁷ manasında kullanılırken konumuz bağlamında bu kavram “şehit olmayı istemek” demektir. Vakıa olarak ise bir Müslümanın “cihat” maksadı ile üzerindeki bombaları patlatarak intihar etmesidir. Bu tarz bir eylemi, aklı başında ve sağlıklı bir insanın icra edebileceğini düşünmüyoruz. Bununla beraber hangi durum ve şartların bir kişiyi böyle akıl dışı bir eyleme sevk edebileceği üzerinde düşünmemiz gerekir.

Tarihte ilk bombalı intihar eylemi 13 Mart 1881’de Ignaty Grinevitsky tarafından Çar II. Alexander’a karşı gerçekleştirilmiştir²⁸. Sistematik intihar saldırıları ise ilk defa 1944 yılında II. Dünya Savaşı esnasında Japonlar tarafından gerçekleştirilen kamikaze saldırıdır. Yakın zamanda bu saldırılar Müslüman coğrafyada yayılmıştır.

İslam dünyasındaki ilk büyük intihar eylemi, İsrail’in Lübnan’ı işgali sırasında 23 Ekim 1983’te bomba yüklü bir kamyonun Amerikan deniz üssüne girmesi ile gerçekleşmiştir. Bu saldırı, saldırıya beraber 241 askerin ölümüyle sonuçlanmıştır.²⁹

İntihar eylemlerinin ahlaki ve hukuki mahiyeti, günümüz sivil toplumu tarafından da tartışılmış, masum halkı öldürmenin İslam ile bağdaşmadığını vurgulayanlar³⁰ olduğu gibi, bazı durumlarda intiharın vacip ve meşru olabileceğini ifade edenler de ortaya çıkabilmiştir.³¹

İntiharın bir fiilden ziyade başka eylem ve durumların sonucu olması hasebiyle, intihar saldırılarına tepki vermek, üzerine ateş tutulan bir kâğıdın yanmasından çok farklı olmayacaktır. Toplumsal bir afet olan intiharın bitmesi isteniyorsa intihar hakkında değil, intiharı hazırlayan sebepleri bulmak ve onları yok etmek gerekecektir. Bu manada bu tür eylemlerin önlenmesi isteniyorsa, öncelikle intihara sürüklenen insanların barış ve mutluluğunu tehdit eden davranış ve politikalara tepki vermek gerekir. Hiç kimse huzur içinde dinlenirken “Bugün kendimi nerede patlatsam acaba?” diye düşünmez. Fakat evi yıkılmış, yavrusunun cansız bedenini gören bir anne, kendisine yapılan bu zulmün intikamını bir şekilde almak isteyecektir.³²

6. Din ve İntihar

Din olgusu kişinin hayatına kattığı anlam ve değerler, dindarları arasında ortaya çıkardığı sosyal kaynaşma ve aidiyet duygusu nedeniyle intihar düşüncesinin en önemli sağaltıcısı durumundadır. Semavi dinlerin tümünde intihar yasaklanmıştır. Yahudilik istisnai durumlar hariç intiharı yasaklamıştır.³³ Aziz Augustine, intiharın kutsal kitabın temel unsurlarından “öldürmeyeceksin” emrini çiğnemek olacağını bildirmiş ve yasaklamıştır.³⁴ İslam dininin cemaat olmayı, sosyal kaynaşmayı sevap gören ahlaki temelleri³⁵, intihar davranışının ve düşüncesinin İslam dünyasında yayılmasını sınırlamıştır.

Toplumların kültürünü de onların davranışlarını belirleme açısından din olgusuna benzetirsek, Japon kültürünü intiharı olumlayan ve yüceltmesi açısından ayrıca zikretmemiz gerekecektir. Seppuku (Harakiri) denilen bu kültürel kurum, kişinin erdemsiz davranışının ortaya çıkması halinde kişinin şerefini temizlemek için kendi kılıcıyla karnını deşerek hayatına son vermesidir. Bu eylemle kişinin onurunu temizlediği kabul edilir.³⁶ Yahudi şeriatında müesseses, peygamberimiz zamanında ve sonrasında kimi zaman uygulanan recm³⁷ uygulamasının İslam toplumlarınca kabul görmesinde bu hususiyetin olabileceğini düşünüyoruz.³⁸

7. İslam Hukuku Açısından İntihar

İslam hukuku, hükümlerini öncelikle Kur’an ve Sünnet’e dayandırır. Kur’an’da intihar ile ilgili doğrudan bir hüküm geçmemekle beraber, bazı müfessirler Kur’an’daki bazı ayetleri bağlamdan kopuk bir şekilde anlayarak intihar ile bağdaştırmaya çalışmışlardır. Bunlardan bir tanesi Nisa suresi 29. ayette geçen “ولا تقتلوا انفسكم” [ve la teqtulu enfusekum] , bir diğeri de Bakara 195. ayette ki “ولا تلقوا بأيديكم الى التهلكة” [ve la tulqu bi eydikum ilet tehlu ketil]” ibareleridir. Özellikle son dönemde Nisa 29. ayet “Kendinizi öldürmeyin”, Bakara 195. ayet de “kendinizi tehlikeye atmayın (ölümle karşı karşıya getirmeyin)” şeklinde anlaşılmıştır. Bağlamı görmezden gelerek yapılan tercümelemler ile ibareler Türkçeye “intihar etmeyin, intihara teşebbüs etmeyin” şeklinde aktarılmıştır. Halbuki ayetteki ifadeler siyak ve sibak bağlamında okunduğunda bu tür bir anlama müsaade etmediği ortaya çıkmaktadır.³⁹

Nisa 29. ayet, ticaret bağlamında indiği için, meali şu şekilde olmalıdır. “Aranızda karşılıklı rıza olmaksızın birbirinizin⁴⁰ mallarını haksızlıkla yemeyin. Birbirinizi öldürmeyin⁴¹ [Artık ticaret yapamaz hale getirecek şekilde zarar ettirmeyin]. Allah size karşı merhametlidir. [Siz de birbirinize merhamet edin].” Bir sonraki ayette “Kim bunu düşmanca ve zulüm için yaparsa ateşe sokulacaktır.”⁴² buyurulması da tarafların birbirlerinin mallarını haksız yemesine karşı verilen bir ihtar. Ayette geçen zulüm ve düşmanlık, kişinin baş-

kasına karşı işlediği günahlardır. Akıl başında bir kişinin kendine zulüm ve düşmanlık etmesi mümkün değildir. Akıl hastalığına tutulan bir kişi de mesuliyet sahibi değildir. Akıl hastalığının kişinin iradesini sakatladığının şari' tarafından bilinmemesi de muhaldir.

Kendinizi tehlikeye atmayın ifadesine dayanarak intihar için hüküm çıkarmanın sağlıklı olmadığı, ilk dönemden itibaren paylaşılmış bir kanaattir.⁴³ Bu ayette bahsedilen tehlike, infak kurumunun kesilmesi durumunda toplumun birbirine düşman olup, tıpkı şirk dönemindeki gibi amansız savaşların ve zulümlerin ortaya çıkması ihtimalidir.⁴⁴ Modern dönemde diğer ihtimallerin de dikkate alınabilirliğini ifade edenler olsa da ağırlıklı kanaat bu ayetteki tehlikenin sosyal yardımlaşmanın kesintiye uğramasıyla toplumsal kargaşanın ortaya çıkması ve bundan zengin fakir herkesin zarar görmesidir.⁴⁵

İslam hukukunun ikincil kaynağı olan Sünnette intiharın hükmünü açıklayan ifadelere rastlanmaktadır. Peygamberimiz hayatta iken intihar vakaları görülmüştür. Peygamberimizin savaşta yarasının acısına dayanamayıp intihar eden bir sahabinin cenaze namazını kılmadığı rivayetler arasındadır.⁴⁶ Başka bir rivayette “Her kim kendini bir demir parçası ile öldürürse demiri elinde onu karnına saplar bir halde cehennem ateşinde daimî olarak kalacaktır. Her kim zehir içerek kendini öldürürse o kimse de zehrini cehennem ateşinde ebedi ve daimî kalarak içecektir. Her kim kendini yüksekte atarak öldürürse o da ebedi ve daimî olarak cehennem ateşine düşecektir.” denilmektedir.⁴⁷ Bu hadise dayanarak intihar eden kişinin ebedi cehennemlik olduğu ve küfre düşeceğini ifade eden alimler de olmuştur.⁴⁸ İslam hukukunda intihar olgusu bu hadisler çerçevesinde ele alınmış, devletler hukuku bahsinde ve savaşta kendini öldürme başlığıyla bazı klasik kaynaklarda görüş belirtilmiştir.⁴⁹

İntiharın İslami ve insani değerler ve ilkeler açısından sahîh ve meşru olmadığı sarîh bir şekilde ifade edilebilir. Bununla beraber intihar ile ilgili geleneksel fıkhi mülahazaların, dönemin bilgi birikiminin eksikliği nedeniyle, insan fıtrâtı ve vakıanın mahiyeti açısından bazı noktalarda isabetli olmadığını ifade etmeliyiz.

Öncelikle belirtmeliyiz ki helal, haram gibi hükümler; eşyaya değil, onu kullanan *insan iradesine* hitap eder. Kişinin faizden elde ettiği x123 seri numaralı para değil, faizli *muamele* yapmak haramdır. Eylemden sorumlu, kazanılan para değil, fiilin failidir. Faizli parayı alan A kişisi, o paraları emeğiyle çalışan B kişisine verdiğinde, B'nin kazancı şüpheye mahal bırakmaksızın helaldir. Çünkü parayı emeğiyle kazanmıştır. B'nin eline geçen x123 seri numaralı paranın A'nın faizli işlemiyle kazanılmış olması o parayı helal ya da haram yapmayacaktır. O parayı haram bir şekilde elde eden A, kendi eyleminden mesuldür. *Hüküm, eylemi gerçekleştiren bilincin sahibi içindir.*

Bir başka fıkıh kaidesi de hükümlerin normlar dahilinde geçerli olmasıdır. Örneğin abdest ayetinde kolları yıkamak farz olduğu halde, kolu sargılı bir şahıs için bu farziyyet askıya alınır. Hasta, kolunu meshedebilir ya da ağır durumlarda hiç yıkamayabilir.⁵⁰ *Kişinin takatini aşan mecburiyet halinde, müesses hükümler devre dışı kalmaktadır.*⁵¹

İntihar için hadislerde zikredilen ebedi cehennem ifadesini olduğu gibi yorumlayan görüşler, günümüzde de bu görüşleri fitrat ve bilimin bulgularından geçirmeyen kişiler “intihar haramdır, intihar eden cehennemlidir, intihar edenin cenazesi kılınmaz” diyerek, sorunu çözme inisiyatifi almak yerine problemi daha da derinleştirmektedirler. Hüküm vermek için öncelikle vakı-ayayı anlamak (fıkıh) gerektiği göz ardı edilmektedir.

8. İntiharı Anlamak

Bir kişi neden intihar eder? Fıkıh derin bir anlayış ve kavrayış yeteneği olduğuna göre, fakihlerin öncelikli görevi hüküm çıkarmak değil, hakkında hüküm istenen olayı anlamak olmalıdır. İntiharı anlamının öncelikli yolu da insanın fitratını (*nature*) anlamaktır.

İnsan fitratı, insanın davranışlarını kontrol eden beynin içgüdüsel yapısı, insanın yaşaması için programlanmıştır. İnsan beyni, kişinin duyularını ve duygularını algılayan yorumlayan limbik sistem⁵² ve bu verileri anlamlandıran, analiz eden korteks yapıdan oluşur.⁵³ Bilişsel görevleri üstlenen korteks, kişi doğduğu anda neredeyse yok seviyesindedir.⁵⁴

Kişinin akıl ve iradesinden bağımsız çalışan fakat irade ile kontrol altına alınabilen limbik sistem Kur’an-ı Kerimde nefis⁵⁵ olarak isimlendirilmektedir. Arapçada *kendi* anlamına gelen nefis’in, akıldan bağımsız çalışabilen bu yapıya isim olarak konulması anlamlıdır. “Nefse ve onu şekillendirene yemin olsun ki, onu tezkiye eden kurtulmuştur, onu kötülüğe bulayan ise aldanmıştır.”⁵⁶ ayeti limbik sistemin korteks tarafından yönetilmesi durumunda kişiyi doğrulttuğunu, aksi durumda benliğin bozulmasına neden olacağını ifade etmektedir. Limbik sistemin kilit organı, latince badem anlamındaki amigdaladır. Bu organ herhangi bir tehlike anında kişiye *kaç* ya da *savaş* komutu verir.⁵⁷ Bu yönlendirme dışarıdan herhangi bir müdahaleye kapalıdır. Kişinin inanca bağlı değerleri, bu yapının işleyişini değiştirebilir. Örneğin yılanın tehlikeli bir varlık olmadığına inanan kişi, artık yılan gördüğünde amigdalasını kaç emrini vermez dolayısıyla korkmaz.

Aklın müdahalesine kısmen kapalı bu işleyiş görmek için bebek ve çocukların davranışlarını gözlemek yeterlidir. Bebekler bilişsel kapasite gerektirmeyen reflekslerle doğarlar. Bilmeden emerler, yutarlar, herhangi bir şeye tutunabilirler. Çocuklar ise algılayabilirler fakat değerleyemezler. İyi ya da kötüyü bilerek ve inanarak değil, duyularıyla yargırlar. Kendine zarar ve acı

veren durum ve eşyayı *kötü*, sevdiklerini *iyi* olarak nitelerler. Bu yapı ancak temyiz dönemiyle bilişsel değerlendirmelere açılır ve ergenlik dönemiyle gerçek anlamda bir sorumluluk duygusu kazanılır. Bu nedenle bir bebek ya da çocuğun kendini öldürme ya da bilerek zarar verme davranışı gösterdiğine nadiren rastlanır⁵⁸. Normal bir çocuk ya da bebek korktuğunda ağlayarak yardım ister, motor becerileri yeterliyse tehlikeli ortamdan kaçır. Fakat kendini öldürmek bir seçenek olarak aklına gelmez.

Bebek ya da çocuğun aklına gelmeyen bu ihtimal ergenlikte ve yetişkinlikte neden bir seçenek olarak kişinin gündemine gelebilmektedir? Ergenlikten itibaren kişinin soyut düşünme ve muhakeme kabiliyetinin işlemesi (*activation*) söz konusudur. Ergenlik, kişilik ve benlik algısının oluştuğu, kişinin kendisi ve çevresi hakkında değer ve yargılara sahip olmaya başladığı dönemdir. Ergenlik öncesi dönemde kişinin sevgi, takdir edilme, toplum içerisinde kabul görme gibi fitri ihtiyaçları tatmin edilmediğinde, kişinin değersiz olduğuna inanması, psikolojik rahatsızlıklara sebep olabilir. Psikolojik rahatsızlıklar seviyesine göre kişide duygu durum bozukluğu, depresyon vb. şekilde tezahür edebilir. Bu hastalıklar da kişide yoğun duygusal acılara neden olur. Bu acı bir kişinin tahammül seviyesini aştığında kişinin beyni “daha fazla yaşayıp acı çekmektense ölmenin daha mantıklı” olduğu düşüncesini onaylayabilir.

Kur’an’da nefis olarak tabir edilen duygusal beyin, normal durumlarda intiharı bir seçenek olarak görmemektedir. Çünkü duygusal beyin (limbik sistem) varlığı için bir tehlike gördüğü takdirde öldürmeyi (katl) dahi emredebilir. Kendine zarar verme ya da öldürme ise fitri akıl yürütmenin bozulması takdirinde gündeme gelebilir. Duygusal beynin yargılarını değiştirebilecek ilk ve öncelikli kuvvet, onu madden ve manen çevreleyen korteks (akıl), ikincisi ise dış çevreden gelen sinyallerdir.

Beyni besleyen duyuların ve duyguların ilk gelişimi ailede başlar. Aile, çocuğu sefkatten mahrum bırakarak ya da benliği şımartarak çocuğun kişiliğini bozabilir. Toplum da aynı şekilde bireyi anlamsız, değersiz bir kişilik olarak etiketleyebilir. Kişi bu durumda kendini koruyacak sağlam bir dayanağa (Allah’ın ipi) sarılmadığı, aklın ve hissin fitri düsturu olan ilahi değer ve emirlere ulaşamadığı takdirde, yakın ve uzak çevresinin (aile ve toplum) kendisini sürüklediği çıkmazlara girebilir ve bir ömür acı içinde yaşamak yerine çabucak bu karanlıktan kurtulmayı (ölüm) tercih edebilir.

Normlar ve fitri ölçüler çerçevesinde büyüyen bir akıl intihara müsaade etmez. Kişinin akıl işleyişi ve duygu durumu bozulduğunda ise akıl kendini koruma önlemi olarak intiharı gündeme getirir. İntihar teşebbüsünde kişinin inancı, değerleri ve bilişsel kabiliyetleri devreye girerek bu teklifi geri çevirebilir. Eğer kişinin dış ve iç alemi yoğun bir duygusal ve duygusal baskı içeriyorsa bu durumda akıl bu yoğun baskı karşısında devreden çıkar ve kontrol amigdalanın, duygusal beynin eline geçer. Beyin, aklın ilkeleri çerçevesinde

herhangi bir değerlendirmeye tabi tutmaksızın önüne gelen en mantıklı se-
çeneği devreye sokar. *Kişinin o anki duygu durumunda herhangi bir davranışın en
mantıklı olması, normal durum ve şartlarda o davranışın mantıklı bir seçenek olmasını
garantilemez*⁵⁹.

Beynin entelektüel faaliyetlerini üstlenen korteksin yoğun duygulanımlarda
(sevinç, öfke, yas vb.) devre dışı kalması, kişiyi bu tür durumlarda yapılan iş-
lemlerinde hukuk nezdinde olmasa dahi Allah nezdinde özürlü kılacaktır.
Çünkü yarattığı kulunun her halini en iyi bilen odur⁶⁰. İnsanlar, diğerlerinin
iç alemini dışına yansıttığı ve ifade ettiği kadarıyla (zahir) bilir. Bu nedenle
“intihar haram mıdır?” diye soran bir kişiye “haramdır” fetvası verilebilir fak-
kat esas yapılması gereken fetva vermek değil, kriz anlarında yönlendirme ve
müdahale yapabilecek, gerekli toplumsal kurumları işler hale getirmek, bu
imkanlara erişilebilirliği artırmak, intihara götüren sebeplerin meydana gel-
mesine mâni olmaktır. Sele engel olmanın yolu yağmuru yermek, yağmur
hakkında hüküm vermek değil, toprağın kalitesini artırmaktır.

9. İntiharı Önlemek

Tamamlanmış intihar davranışlarının temelinde sosyal bağların kopma-
sı/bilinçsizlik, kişinin dürtülerinin etkisinde kalması, çöküntü, endişe, ümit-
sizlik olmak üzere beş temel etken olduğu ifade edilmiştir.⁶¹

Araştırmalar beynin düşünme ve entelektüel faaliyetlerini üstlenen korteksin
normal durumlarda duyguların rehberliğinde çalıştığını, duygusal taşkınlıkla-
rın doğru karar vermeyi engellediğini bulgulamıştır.⁶² İslami literatür bu du-
rumu kişinin hevasına tabi olmasıyla kavramlaştırır.⁶³ Peygamberimiz de akıl-
lı karar vermeyi engellediği için duygusal taşkınlık durumlarından uzak dur-
mayı tavsiye buyurmuştur.⁶⁴

İntiharı önlemede dini düşünce ve aidiyet duygusu, başka diğer tedbirlere kı-
yasla daha etkindir.⁶⁵ Herhangi bir dini oluşum için anlamlı olabilecek bu du-
rum, söz konusu İslam olduğunda ayrıca bir değer kazanmaktadır. İslam
toplumları; Yahudilik, Protestanlık, Katolik toplumlara göre en düşük intihar
oranına sahiptir.⁶⁶ Bunun en önemli nedeni İslam’ın hayat ve fitratla uyumlu
emirleri ve peygamberimizin örnekliliğidir.

İslam toplumlarında intihar vakalarının diğer dindar toplumlara nazaran daha
az görülmesinin ardında yatan en önemli nedenlerden bir tanesi Allah’a karşı
gelme ve öldükten sonra hesap verme korkusudur. Hikayesini iktibas ettiğimiz
B.’nin annesi ve A., ölümden sonraki hayata, ahirete iman etmelerinden dolayı
intihar düşüncesinden vazgeçmiştir. Ahirete iman sadece bir kanaat değil, aynı
zamanda dünyayı ve insanı değiştiren pratikleri de barındırır.

İntiharın en önemli nedenlerinden olan sosyal etkileşimsizlik, sosyal reddedilme (social disengagement) karşısında İslam'ın başta anne baba⁶⁷ olmak üzere akrabaya yardım etme⁶⁸ onlarla iletişim halinde olma, etkileşimi kormama gibi önemli emirleri ve peygamberimizin örneği⁶⁹ mevcuttur.

Diğer bir sebep olan kişilik bozuklukları, dürtülerine hâkim olamama ve ümitsizlik gibi durumlar karşısında da İslam'ın emirleri terapötik etki gösterecektir. Kişinin dua sayesinde Allah ile yakınlaşma hissini tatması⁷⁰, hayatın yaratıcısına bağlanarak ümidini kesmemesi⁷¹, her halükârda Rabbimizin bağışlayabileceğinin⁷² telkin edilmesi, intihara teşebbüs eden kişinin ağır duygusal sıkıntılarla baş etmesinde yardımcı olacaktır.⁷³

İntihara sürükleyen bir başka etken olan dürtülere hâkim olamama durumu için de İslam'ın ahlaki hükümleri, sosyal kontrol, iyiliği emretme, kötülüğü nehyetme ilkeleri önemli bir tedbir işlevi görebilecektir. Duygusal dürtülerini kontrol edebilen kişiler için cennet vaadi, sağlıklı insanlar için önemli bir motivasyon, duygu durum rahatsızlıkları yaşayanlar için de umudu tazeleyen bir veridir.⁷⁴

İntihar duygusunu tetikleyen, kişinin psikolojik direncini, öz saygısını yitirmesine neden olan bir başka olgu da bağımlılıklardır. İslam, kişinin aklını ve özgürlüğünü kısıtlayan her türlü maddeyi yasaklayarak⁷⁵ bağımlılıkla mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Manevi bağımlılıklar için de kişiliği destekleyici, aile bağlarını kuvvetlendirici, güvenli bağlanmayı ve sağlıklı aile ve toplum ilişkilerini teşvik edici emirleri, manevi bağımlılıklardan koruyucu işleve sahiptir.

10. Vaka Sunumu

İntihar hakkında yazılanlar ve anlatılanların vakaya ne kadar uygun olup olmadığını anlamanın yollarından bir tanesi bu hastalığa yakalanmış bir şahsın tecrübeleridir. İki defa intihara tam teşebbüs etmiş bir şahsın kendine dair anlatımını burada değerlendireceğiz. A. ilahiyat eğitimi almış, lise ve üniversitede babasının kendisine ve ailenin diğer bireylerine karşı fiziki ve duygusal şiddeti karşısında intihar etmeye kesin karar vermiş fakat kararını gerçekleştirmesine dini değerleri mâni olmuştur. A.'nın ifadelerini aşağıya alıntılıyoruz. Köşeli parantezler bizim yorumlarımızdır.

Beni böyle bir eyleme götüren en temel etken bu dünyada yaşadığım acıların biteceğine ihtimal vermemem, yarının hiçbir şekilde bugünden daha iyi olmayacağına dair kesin inancımdı. Yoğun çöküntü hali [*psikolojide majör depresif bozukluk şeklinde isimlendirilir*] tam olarak bende mevcuttu. Etrafımdaki herkes neden gülmediğimi sorguluyor [*sosyal hayattan kopuş, yaşama sevincinin yitilmesi kişinin intihara sürüklendiğini göstermektedir*], ben ise onların nasıl gülebildiğine hayret ediyordum [*A., burada var olan durumu kabullenmenin ötesinde kendi bozukluğunu norm olarak değerlendirmektedir*]. Bir insan bu dünyada nasıl mut-

lu olabilirdi. Bunun herhangi bir ihtimali yoktu [*İnsanı intibardan alıkoyan en temel etken ümittir*⁷⁶].

Ailemle ilişkilerim son derece kötüydü. Ailemde yaşanan fiziki, psikolojik, duygusal şiddet neticesinde benim de ruh sağlığım bozulmuştu. [*Aile içi şiddet, depresyon en önemli intibar sebebidir.*⁷⁷] Erkek çocuğu için sevgisine en çok ihtiyaç duyulan ve model alınmak istenen varlığın, kendi aile fertlerine bu denli merhametsiz davranması beraberinde duygusal kopuşu beraberinde getirmişti. Duygusal olarak kendimi yetim görüyordum.⁷⁸

Her zaman mutsuzdum. [*Depresif hastalar, hayatın olumsuz durumlarına odaklanırlar ve hep olumsuzlukları algularlar.*] Çok fazla hayal kuruyordum. Dalgındım. (*Gerçeklikten kopuş süreci*). Derslere katılmıyordum. Bilişsel olarak aktiftim, dinleyip anlayabiliyordum fakat hiçbir şeyden tat alamıyordum.

İntihar etmeyi günde belki elli defa düşünüyordum. İki defa sınıra kadar geldim. İntihar edecektim. Bütün her şeyi kurgulamıştım. Evdeki silahla kendimi öldürebilirdim. Yoldan hızla geçen bir aracın önüne atlayabilirdim. Beni geri çeken şey inancım olmuştu. [*Araştırmalar da dine inancın intiharı engelleyen en önemli etkenlerden bir tanesi olduğunu ifade etmişti.*]

Diyelim ki intihar ettim. Ne olacaktı? Eğer denildiği gibi cehenneme gireceksem bu durumda intihar etmemin bir mantığı olmayacaktı. Çektiğim duygusal acı gerçektir. [*Sosyal reddedilme ve yalnızlığın kişinin beyinde somut acı bölgelerini çalıştırdığı bulunmuştur.*⁷⁹] Başka hiçbir şeyi duymuyor, duyumsamıyor, düşünmüyordum. [*Yoğun duygusal durumlar, bilişsel aktivitenin gerçekleştiği korteks bölgesinin faaliyetlerini engellediği yukarıda belirtilmişti.*] Eğer intihar edersem o andaki acılar son bulacaktı fakat dirildiğimde bu intihardan dolayı Rabbim beni cennetine almayı reddederse bunun acısı hiç bitmeyecekti. [*A.'nin ifadeleri önemli bir ipucu vermektedir. Kişi intiharın son aşamasına kadar aklını kullanabilmektedir. Fakat akıl kendisini doğru yönlendirecek bilgilerden mahrum olduğu takdirde kendini bu çökmezdandan kurtaramayacaktır. İnsanların meraklarını, anlam arayışlarını doyurabilecek akıl, bilgi temelli din eğitimi onları intihardan koruyabilecektir. A. doğru bir din eğitimi aldığı için şanslıydı. Akıl onu duyguların kuyusundan çıkartmayı başaramamıştı. Fakat yeterince bilgisi olmayan ya da çok daha ağır duygusal travma geçiren kişiler bu savaşı kazanamayabiliyorlar.*] Ümitsiz ve sonsuz bir acıya kendimi götürmenin hiçbir mantığı yoktu. Arapça bilen ve Kur'anı ezberlemiş birisi olarak zihnimde ayetlerin savaşı yaşanıyor. Bu devinim doktorsuz son buldu. Fakat üç sene boyunca üretme anlamında hiçbir faaliyetim olmadı.

11. Sonuç

Bilimsel veriler ve vaka sunumundan anlaşılacağı üzere intihar, insan fitratına aykırı bir eylemdir. İnsan bilinci ve bilinçaltı yaşam odaklıdır. İnsan nefsi, yaşamak için başkasını öldürebilir⁸⁰ fakat normal şartlar altında hiçbir canlı

kendi hayatını tehlikeye atacak, kendine acı verecek bir karar almaz. Ancak kişi, ailesi ya da arkadaşları tarafından reddedilirse bu durumda hayatı çekilmez bulup ölümü tercih edebilir. Bu etrafı ateşle sarılmış bir akrebin kendini sokarak öldürmesine benzer bir reflekstir.

İntiharın genel olarak çaresizlik ve yoğun yalnızlık durumlarında ortaya çıktığı bilgisinden hareketle; amaçsız insan topluluklarının (kalabalık), insan iletişimini azalttığını çıkarımlayabiliriz. Şehirlerin devingen ve değişen bünyesi, yeni üyelerin toplumla sağlıklı ve zamanında bütünleşmemesine neden olmakta, bir gruba aidiyet ihtiyacı sağlıklı karşılanmayan bu üyeler de ya suç örgütleriyle sosyalleşmekte ya da yalnızlığı tercih edip belli bir müddet sonra da yoğun acı duygusundan kurtulmak için ölümü tercih edebilmektedir.

Fıkıh açısından, bir eylemin hükme medar olabilmesi için, failin eylemini hür irade ile vermesi gereklidir. Kişiyi iradesini kullanmaktan men edecek bir engellenme (klasik kaynaklarda geçtiği haliyle ikrah, medeni kanunda zikredildiği haliyle korkutma) durumunda kişi yaptığı eyleminden mesul tutulamaz. İntihar davranışının bu bağlamda kişinin hür iradesiyle ortaya çıkan bir tercihli eylem değil, yoğun fiziki ya da duygusal uyarılma neticesinde zihnin (korteks) devre dışı kalması, duyumsanan aşırı yoğun acının bir an önce bitmesi için beyin/benliğin kendini koruma refleksi olduğu ortaya çıkmıştır.⁸¹ Kişinin bilişsel ve duygusal birikimi, güçlü sosyal bağları, inanç ve değer yargılarının etkinliği, onun acıya dayanma eşiğinin yükselmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Dini hükümler; irade sahibi, aklını kullanabilen, yaptığı eylemin sonuçlarını ölçüp tartabilen insanlar içindir. İntiharın yasaklanması intiharı düşünen bir kişi için etkin bir caydırıcılık üstlense de intiharı gerçekleştiren kişiler açısından anlamsızdır. Çünkü intihar eden kişi bu yasağı anlayabilecek zihin durumundan mahrumdur. Aklını doğru kullanamayanlar için yapılacak şey yasak koymak değil, faciayı önleyici tedbirler almak sonrasında mağduriyet yaşanmadan önce kişiyi tedavi etmektir.

İntihar eylemini gerçekleştirenlerin yüzde doksanının zihin hastası olduğu⁸² bilgisine dayanarak, intihar eden herkes için ebedi cehennem hükmünün verilemeyeceği ortaya çıkmaktadır. Peygamberimizden rivayet edilen bu manadaki hadislerde zikredilen ebedi cehennem, peygamberimizin bazen korkutarak bazen de müjdeleyerek takip ettiği eğitim usulünün bir yansıması olduğunu ifade edebiliriz.

Davranışlarının neticesini sağlıklı değerlendiremeyecek kadar yoğun ve şiddetli duygusal baskı altındaki birine Allah'ın azap edeceğini iddia etmek, bilerek ya da bilmeyerek Allah'a zulüm isnat etmektir. Allah kimseye takatının üzerinde yük yüklemeyeceğini vaad etmiş, İslam fıkıhı da bu ilke üzerine inşa edilmiştir. Dış dünyadaki bir kuvvetin iradeyi engellemesi, İslam fıkıhı açısından eylemin

bağlayıcılığını ortadan kaldırıyorrsa⁸³, iç alemdeki kuvvetlerin iradeyi baskılayıp işlemez hale getirmesi de bu bağlamda değerlendirilmesi gerekir.

Bu nedenle İslam'ın intiharı yasaklamasından ziyade kişinin, bu sonuca gitmesine engel olacak tedbirleri toplumun dikkatine öncelikle sunulmalıdır. İntihar varoluşsal bir çıkmazdır. Kişi yaşamında çaresiz, yalnız, ümitsiz hissettiğinde ölümü bir çare olarak değerlendirir. İslam ise dua⁸⁴, namaz, güzel söz, kardeşlik⁸⁵ gibi ilkeleriyle kişinin bu çıkmaza girmesine baştan engel olur. İslam'ın yetimi korumayı emreden emirleri⁸⁶, yaşlıyı, kimsesizi ve hastayı korumaya teşvik eden hadisler, intiharı önleyen en tesirli hükümlerdir. Peygamberimizin Medine'de sosyal faydayı azami seviyeye getiren emirleri, uygulamaları ve örnekliliği, bugün farklı dinden kişilerin dahi özlediği ve istediği ilkelerdir.⁸⁷

Modern bilim bugün intihara teşebbüs etmiş kişiler üzerinde araştırma yaparken onları buna sevk eden sosyal ve ekonomik yapıyı irdelememektedir. Temel ilkelerini tevhitinden alan fıkıh bilimi, böyle bir parçalanmışlıktan uzak durmalıdır. İslam fıkıhı; toplumu, bireyi ve onun muhatap olduğu her durumu inceleyebilir ve hakkında fikir belirtebilir. İntihar hakkında fıkıhın söylemesi gereken kanaatimizce, *insanın değerinin korunması ve fitratın gereklerinin karşılanmasıdır. İnsanlar değersizlik ve anlamsızlık hissine kapıldığı için intihar etmektedir.*

İntihar, bizzat bir problem değil, diğer problemlerin sonucudur. Ana problemler faize dayalı sömürücü ekonomi, güce dayalı devlet algısı ve bireysel haz peşindeki insan tipi, anlamı öteleyen, fiyatı değere, eşyayı insana tercih eden küresel paradigmadır. İslam, ekonomiyi faizden emek ve üretime, devleti güçten adalete, insanı da bireysel hazdan (heva) evrensel duyarlılığa (takva) davet etmiştir. Mutluluğu güç, para ve arzularının karşılanması olarak tanımlayan putperest algının yerine, anlamı, değeri, mantığı ikame etmiş, varlığı ve anlamı hakikate endekslemiştir. Tarihi tecrübe, varoluşsal (fitri) gerçekliğimiz bugüne dek, insanı eşyaya, anlamı şekle, içi dışı, değeri fiyata önemlemeyen fitri/evrensel/ilahi paradigma hükümran olmadığı sürece tıbbın, psikolojinin, ekonominin insanın varoluşsal yaralarını tedavi edemeyeceğini doğrulamıştır.

İslam toplumlarında intihar vakalarının diğer dindar toplumlara nazaran daha az görülmesinin ardında yatan en önemli neden kanaatimizce Allah'a karşı gelme ve bunun hesabını ölümden sonra verecek olma korkusudur. Yukarıda ve makalenin sonunda aktarılan öykülerde intiharı düşünmüş fakat gerçekleştirilmemiş şahısların ortak özelliği inançlarıdır. B.'nin annesi ve A., ölümden sonra hayata, ahirete iman etmelerinden dolayı intihar düşüncesinden vazgeçmiştir.

Kaynakça

- Acar, Halil İbrahim, İslâm Borçlar Hukukunda İradeyi Sakatlayan Sebepler II-İkrah. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2002), 19-38.
- Ajdacic, Gross Vladeta. "Suicide- Background, Epidemiology, Risk Factors". *Therapeutische Umschau. Revue Thérapeutique* 72: 10 (2015), s. 603-609.
- Arias, Elizabeth. Robert N Anderson. Hsiang-Ching Kung. "National Vital Statistics Reports," 52: 3 (2003), s. 1-116.
- Aysev, A. "İntihar Girişimi Olan Çocuklarda Yaşam Olaylar" *Kriz Dergisi*, 1: 1 (1992): 17-22.
- Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sabihu'l-Buhari (el-camiu's-sabih)*, İstanbul: Dar-u Sahnun-Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Burns, Vincent., Kate Dempsey Peterson., *Terrorism: A Documentary and Reference Guide*, London: Greenwood Press, 2005.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, *Abkamu'l- Kur'an*, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, tsz
- Conner, Kenneth R., Paul R. Duberstein, Yeates Conwell, Larry Seidnitz, Eric D. Caine. "Psychological Vulnerability to Completed Suicide: A Review of Empirical Studies". *Suicide and Life Threatening Behavior*, 31: 4, (2001), s. 367-385.
- Dinesh, Bhugra. "Commentary: Religion, Religious Attitudes and Suicide," *International Journal of Epidemiology*, c. 39, (2010) s. 1496-1498.
- Dünya Sağlık Örgütü* (World Health Organization [WHO]) "Mental Health Age standardized suicide rates (per 100.000 population), 2012" http://gamapserver.who.int/gho/interactive_charts/mental_health/suicide_rates/atlahtml (26.02.2017).
- Dolan, Raymond J. "Emotion, Cognition, and Behavior," *Science* 298.5596 (2002), s. 1191-1194.
- Eagly, Alice H, Wendy Wood, "Explaining Sex Differences in Social Behavior, A Meta-Analytic Perspective" *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17: 3 (2016), s. 306 – 315
- Ebu Davud, Süleyman b. Eşas es-Sicistani, *Kitabu's-Sunen*, İstanbul: Dar-u Sahnun-Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Eisenberger, Naomi I, Matthew D. Lieberman, and Kipling D. William, "Does rejection hurt? An fMRI Study of Social Exclusion." *Science* 302.5643 (2003), s. 294-300
- Ereymiş, Serpil., Müge Tamar, Hakan Coşkunol, Cahide Aydın, "5 Yaşında Bir Özkıyım Girişimi" *Düşünen Adam*, 10: 3 (1997), s. 47-51.
- Fusé, Toyomasa, "Suicide and Culture in Japan: A study of seppuku as an institutionalized form of suicide," *Social Psychiatry* 15: 57, (1980) s. 57-63
- Gearing, Robin E. Dana Lizardi. "Religion and Suicide," *Journal of Religion and Health* 48:3 (2009): s. 332-341.
- Gordon, Harvey, "The 'Suicide' Bomber" *Psychiatric Bulletin*, 26, (2002), s. 285-287.
- Gould, Madelyn S vd., "Suicide Clusters: An Examination Of Age-Specific Effects," *American Journal of Public Health*, 80. 2 (1990), s. 211-212
- Gutaymil, Abdullah b. Hamd, "Mealimu Nazariyyetu'l-İntihar Fî'l-Fıkhi'l-İslami", *Mecelletu'l-Arabiyye Liddirasati'l-Emniyye ve'l-Tedrib*, 15: 30 (1421/2000), s. 5-70.
- Hökelekli, Hayati, "İntihar", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, s. 351-353
- İbn Aşur, Muhammed Tahir, Muhammed b. Muhammed et-Tunusi, *Tefsiri'l-Tahrir ve'l-Temir*, byy., tsz.
- Karaman, Hayreddin. "Fıkıh," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 13, s1-14.
- Kendler, Kenneth S, Carol A Prescott, "A Population-Based Twin Study of Lifetime Major Depression in Men and Women," *Arch Gen Psychiatry*. 56: 1 (1999), s. 39-44.
- Keten, Hamit Sırrı vd., "Acil Servise İntihar Girişimi Nedeniyle Başvuran Olguların İncelenmesi," *Çağdaş Tıp Dergisi*, 5: 2, (2015), s. 102-105.

- Kring, Ann M., Sheri L. Johnson, Gerald Davinson. John, Nealea. *Anormal Psikolojisi*. terc. Ed. Muzaffer şahin, Ankara: Nobel yayıncılık, 2015.
- Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebu Bekr b. Ferh. ö. 1273 *el-Cami li Abkamil-Kur'an*, tah. Muhammed İbrahim el-Hafnavi, Kahire :Daru'l-Hadis 2002-2003.
- Lenroot, Rhoshel K. Jay N Giedd. "Brain Development in Children and Adolescents: Insights from Anatomical Magnetic Resonance İmaging," *Neuroscience and Biobehavioral Reviews* 30 (2006), s. 718 – 729.
- Lester, David, "Suicide and Islam," *Archives of Suicide Research*, 10: 1 (2006), s. 77-97.
- Macdonald, Geoff. Mark R. Leary, "Why Does Social Exclusion Hurt? The Relationship Between Social and Physical Pain," *Psychological Bulletin* 131. 2 (2005), s. 202-223.
- Maturidi, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud es-Semerikandi, *Tevlatü'l-Kur'an*, İstanbul: Mizan Yayınevi, 2008.
- Muslim, Ebu'l-Huseyn b. Haccac b. Muslim el-Kuşeyri en-Nisaburi, *Sabibu Muslim*, İstanbul: Dar-u Sahnun-Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- Merete, Nordentoft, Leif Breum, Lars K. Munck, Aksel G. Nordestgaard, Alex Hunding and Peder A. Laursen Bjældager, "High Mortality by Natural and Unnatural Causes: A 10 Year Follow Up Study of Patients Admitted to A Poisoning Treatment Centre After Suicide Attempts," *British Medical Journal*, 306: 6893, (1993), s 1637-1641.
- Nesai, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb, *Sunenun-Nesai*, İstanbul: Dar-u Sahnun-Çağrı Yayınları, 1413/1992.
- O'Neill Joseph R., *The Bolshevik Revolution*, Minnesota: ABDO, 2010.
- Perry, Bruce. Maia Szalavitz, *Köpek Gibi Büyütülmüş Çocuk*, terc. Elif Söğüt, İstanbul: Okyanus Yayınları, 2012.
- Razi, Ebu Abdullah (Ebu'l-Fazl) Fahrudin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistani, *Tefsiru'l-Kebir*. 2. Bsk. Tahran: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, tsz.
- Rudd, M. D., Berman, A. L., Joiner Jr, T. E., Nock, M. K., Silverman, M. M., Mandrusiak, M., Van Orden K, Witte, T. "Warning signs for suicide: Theory, research, and clinical applications," *Suicide and Life-Threatening Behavior* 36: 3 (2006), s. 255-262.
- Salebi, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nisaburi, *Kesfu'l-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'an; El-Ma'ruf; Tefsiri's-Salebi*, tahk. Ebu Abdullah Seyyid Kesrevi Hasan, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.
- Sanani, Muhammed b. İsmail, *Subulus'selam Şerhu Buluğu'l-Meram min Cemi Edilleti'l-Abkam*, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1408/1988.
- Semerikandi, Ebulley *Bahrü'l-Ulum*, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1427/2006.
- Shemesh, Yael. "Suicide in the Bible," *Jewish Bible Quarterly*, 37: 3 (2009), s. 157-168.
- Smith, Edward E., Stephen M. Kosslyn, *Bilişsel Psikoloji*, terc. Muzaffer şahin, Ankara: Nobel Yayınları, 2014.
- Stack, Steven. "Suicide: A 15-Year Review of the Sociological Literature Part I: Cultural and Economic Factors" *Suicide and Life-Threatening Behavior* 30: 2 (2000), s. 145-162.
- , "Suicide: A 15-Year Review of the Sociological Literature Part II: Modernization and Social Integration Perspectives," *Suicide and Life-Threatening Behavior* 30: 2 (2000) s. 163-176.
- Stein Edward V. "Faith, Hope and Suicide" *Journal of Religion and Health*, 10:4 (1971), s. 214-225.
- Şeybani Muhammed b.el-Hasan, *Şıyer-i Kebir: İslam Devletler Hukuku*, terc. M.Said Şimşek, İstanbul: Evs Yayınları, 1980.
- Taberi, Ebu Cafer Muhammed B. Cerir. *Et-Tefsiru't-taberi camii'l-beyan an te'vili'l-Kur'an*, Tahkik Mahmud Muhammed Şakir. ö. 923, Kahire: Daru'l-Maarif, 1969.
- Talge Nicole m., Charles Neal, Vivette Glover, "Antenatal maternal stress and long-term effects on child neurodevelopment: how and why?" *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 48: 3/4 (2007), pp 245–261.

- Türkiye İstatistik Kurumu* (TÜİK), “İntihar İstatistikleri” [turkstat.gov.tr] (26.02.2017).
- Van Orden, Kimberly Tracy K. Witte, Kelly C. Cukrowicz, Scott Braithwaite, Edward A. Selby, Thomas E. Joiner Jr, “The Interpersonal Theory of Suicide,” *Psychology Review*. 117: 2 (2010) 575–600.
- Yalaki Z., M. A. Taşar, N. Yalçın, Y. Dallar. “Çocukluk ve gençlik dönemindeki özkiyim girişimlerinin değerlendirilmesi” *Ege Tıp Dergisi* 50: 2 (2011), s. 125-128.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili*. İstanbul: Eser Yayınları, tsz.
- Yüksel, Nevzat. “İntiharın Nörobiyolojisi,” *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 4 (2001) s. 5-15.
- Zerka, Mustafa Ahmed. *El-Fıkhu'l-İslâmî Fi Sebibi'l-Cedîd*. Dimeşk: Matbaatu Câmiatu Dimeşk, 1387/1959.

Notlar

- 1 Cürcânî (ö.816/1413), *Et-Ta'rifât*, Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1424/2003, 170.
- 2 Hayreddin Karaman, “Fıkıh,” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 13, 1.
- 3 Hayati Hökelekli “İntihar”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 351-353.
- 4 Ann M. Kring, Sheri L. Johnson, Gerald Davinson, John Nealea, *Anormal Psikolojisi*, terc. Ed. Muzaffer Şahin, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015), 165.
- 5 Abdullah b. Hamd el-Gutaymil, “Mealimu Nazariyyeti'l-İntihar Fi'l-Fıkhi'l-İslami”, *Mecelletu'l-Arabiyye Liddirasati'l-Emmiyye Ve't-Tedrib*, 15:30 (1421/2000), 10.
- 6 Eğer intihar can almak ise o zaman başkasının canını almak (katl) yasaklığına kıyas ederek intihar için de haram hükmü verilebilir ifadesi evvel planda zihne doğabilmektedir. Bu nedenle şu açıklamayı yapmalıyız. Bir kişinin kendinde olan bir kıymeti heba etmesiyle başkasının varlığını heba etmesi aynı hükme sahip değildir. Biri hırsızlık, gasp olduğu için el kesme, tazmin ile cezalandırılırken diğeri ahlaki bir kinamaya neden olur. Kişinin kendisi ile başkası ne kadar farklı ise, bu iki mahiyete tekabül eden hükümler de farklıdır. Bu nedenle katl ve intihar birbirine kıyas edilemez.
- 7 Steven Stack, “Suicide: A 15-Year Review of the Sociological Literature Part II: Modernization and Social Integration Perspectives,” *Suicide and Life-Threatening Behavior* 30:2 (2000), 164.
- 8 Tüketim enflasyonu, anlam arayışı, gelir adaletsizliği, maddeye bağımlılık ve alkol tüketimi intiharı tetikleyen sebepler arasındadır. Steven Stack “Suicide: A 15-Year Review of the Sociological Literature Part I: Cultural and Economic Factors” *Suicide and Life-Threatening Behavior* 30:2 (2000), s 154, 155.
- 9 Gutaymil, “Mealim” 11-12.
- 10 *Dünya Sağlık Örgütü* (World Health Organization [WHO]) “Mental Health Age Standardized Suicide Rates (per 100.000 population), 2012” http://gamapserver.who.int/gho/interactive_charts/mental_health/suicide_rates/atlahtml (26.02.2017).
- 11 *Türkiye İstatistik Kurumu* (TÜİK), “İntihar İstatistikleri” [turkstat.gov.tr] (26.02.2017).
- 12 TÜİK, *İntihar İstatistikleri*, Ankara: TÜİK Matbaası, 2011, s. 3-6.
- 13 Örneğin Çin'de kır bölgelerinde intihar oranı daha fazladır. Nevzat Yüksel, “İntiharın Nörobiyolojisi,” *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 4 (2001), 5.
- 14 Elizabeth Arias; Robert N. Anderson, Hsiang-Ching Kung, *National Vital Statistics Reports*, 52:3 (2003), 10; Çin'de alışıldık durumun tersine intihar eden kadınların oranı erkeklerden fazladır. WHO, “Mental Health,” 2012.
- 15 Hamit Sırrı Ketten ve diğerleri, “Acil Servise İntihar Girişimi Nedeniyle Başvuran Olguların İncelenmesi,” *Çağdaş Tıp Dergisi*, 5:2 (2015), 103; Ajdacic-Gross, Vladeta. “Suicide - Background, Epidemiology, Risk Factor” *Therapeutische Umschau. Revue Thérapeutique* 72.10 (2015): s 603-609.
- 16 TÜİK, İntihar İstatistikleri, 10.
- 17 Merete Nordentoft, ve diğerleri, “High Mortality by Natural and Unnatural Causes: A 10 Year Follow Up Study of Patients Admitted to A Poisoning Treatment Centre After Suicide Attempts,” *British Medical Journal*, 306:6893 (1993), 1639.

- ¹⁸ Kendler KS, Prescott CA. "A Population-Based Twin Study of Lifetime Major Depression in Men and Women," *Arch Gen Psychiatry* 56:1 (1999), 39.
- ¹⁹ Alice H. Eagly, Wendy Wood, "Explaining Sex Differences in Social Behavior, A Meta-Analytic Perspective," *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17:3 (2016), 307.
- ²⁰ Kring, *Anormal Psikolojisi*, 166.
- ²¹ Kenneth R. Conner ve diğlerleri, "Psychological Vulnerability to Completed Suicide: A Review of Empirical Studies," *Suicide and Life Threatening Behaviour*, 31:4, (2001), 367.
- ²² Kring, *Anormal Psikolojisi*, 166.
- ²³ Yalaki Z. ve diğlerleri, "Çocukluk ve Gençlik Dönemindeki Özkıyım Girişimlerinin Değlendirilmesi" *Ege Tıp Dergisi* 50.2 (2011), 126.
- ²⁴ Nicole M. Talge ve diğlerleri, "Antenatal Maternal Stress and Long-Term Effects on Child Neurodevelopment: How and Why?" *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 48:3/4 (2007), s 249, 250, 255.
- ²⁵ Serpil Erenmiş ve diğlerleri, "5 Yaşında Bir Özkıyım Girişimi" *Düşünen Adam*, 10: 3 (1997), 48.
- ²⁶ David Rudd ve diğlerleri. "Warning Signs for Suicide: Theory, Research and Clinical Applications" *Suicide and Life-Threatening Behavior* 36: 3 (2006), 259.
- ²⁷ 2/Bakara:282.
- ²⁸ Joseph R. O'Neill, *The Bolshevik Revolution*, Minnesota: ABDO, 2010, 26.
- ²⁹ Vincent Burns, Kate Dempsey Peterson, *Terrorism: A Documentary and Reference Guide*, London: Greenwood Press, 2005, 58.
- ³⁰ Mehmet Görmez, *Hız: Peygamber, Tevbid ve Vahdet*, Ankara: DİB yayınları, 2016, 7.
- ³¹ Gutaymil, "Mealim", 14.
- ³² Harvey Gordon, "The 'Suicide Bomber'", *Psychiatric Bulletin*, 26, (2002), 286.
- ³³ Yael Shemesh, "Suicide in The Bible" *Jewish Bible Quarterly*, 37: 3 (2009), 157.
- ³⁴ Robin E Gearing, Dana Lizardi, "Religion and Suicide," *Journal of Religion and Health* 48:3 (2009), 334.
- ³⁵ Birlik ve beraberlik olma hususunda belki de en çarpıcı ifade Fatıha'daki "Yalnız sana kulluk ederiz" ifadesindeki biz zamiridir. Kulluk, ancak birlik ve beraberlik şuru sağlandığında mümkün olabilir imasını içermektedir. İslam'ın emirlerine baktığımızda da cemaatle namazın teşviki, Hacc'da insanların toplanması bir aradalığa vurgu yapmaktadır. "Allah'ın ipine sınımsız sarılın ve ayrışmayın" (3/Al-i İmran:103) ayeti de bu hususu çok net bir şekilde belirtmektedir.
- ³⁶ Toyomasa Fusé, "Suicide and Culture in Japan: A Study of Seppuku as an Institutionalized Form of Suicide", *Social Psychiatry* 15 (1980), 57.
- ³⁷ Muslim (ö. 261/875), *Sabih*, 29 K. *Hudud*, 5 B. *Men iterafe ala nefsihi biş zina*, c. 2, s. 1318-25 (no. 1693-6).
- ³⁸ Burada vurgulamak istediğimiz mesele recm cezasının İslamiliğinden çok, bu haberlerin tarih boyunca İslam toplumlarında kabul görmesi ve günümüzde dahi onaylanmasıdır. Yahudi şeriatına ait bu ceza, siyasi olarak İslam toplumlarında da makul ve meşru görülmüş ve uygulanmıştır. Zikredilen rivayetlerde de bu durumdaki bir kişinin onurunun temizlendiği, Allah tarafından affedildiği ifade edilmektedir. Davranışlar farklı olsa da [recm-intihar] davranışlara kaynaklık eden saik [onurunu temizleme isteği] ve toplumun onayı aynı karakteri yansıtmaktadır.
- ³⁹ Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Eser Yayınları), tsz., 2/1343. Kanaatimizce burada Türkçede "mal canın yongasıdır" atasözüne benzer bir ifade söz konusudur. Birbirinizin malını haksız yere yiyerek, yaşayamaz hale getirmeyin manası vermek ayetin siyak ve sibakına daha uygundur. Cessas'ın ata es-seydiden rivayetle aktardığı yorum da bu minvaldedir. Ebû Bekr Ahmed b. Ali Râzi Cessâs, (ö. 370/981), *Abkamu'l-Kur'an*, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, tsz., II/228.
- ⁴⁰ Taberi (ö. 310/923) bu ayetteki *la teqtulu enfusekum* ifadesini dönemin Araçları arasında geçen savaşlara atfen *birbirinizi öldürmeyin* şeklinde çevirmeyi tercih etmiştir., Ebu Cafer Muhammed B. Cerir et-Taberi. *Et-Tefsiru't-Taberi Camii'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an*, tah. Mahmud Muhammed Şakir., Kahire: Daru'l-Maarif, 1969, VIII/229; Maturidi (ö. 333/994), kendini öldürme ifadesini "kan davası başlatarak kişinin kendisinin ölümüne sebep verme" olarak yorumlamış, intihar ihtimaline hiç değinmemiştir., Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud es-Semerikandi

Maturidi, *Tevilatü'l-Kur'an*, İstanbul: Mizan Yayınevi, 2008, III/182; Salebi (ö. 427/1035) ve Razi (ö. 606/1210) de bu görüşü paylaşırlar. Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nisaburi es-Salebi, *Kesfu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an; El-Ma'rif; Tefsiru's-Salebi*, tah. Ebu Abdullah Seyyid Kesrevi Hasan, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004, II/270; Ebu Abdullah (Ebu'l-Fazl) Fahrudin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistani er-Razi, *Tefsiru'l-Kebir*, 2. bsk. Tahran: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, tsz. X/72.

- ⁴¹ İntiharın muhtemel mana olduğunu ifade edenler dahi, zamirin birbirinizin manasına geldiğini ifade etmektedir. Muhammed Tahir b. Aşur Muhammed b. Muhammed et-Tunusi, (ö.1973), *Tefsiru't-Tabir ve't-Tevir*, byy., tsz. V/25; Kurtubi (ö. 671/1273), bütün müfessirlerin ittifak halinde bu ayetin *birbirinizi öldürmeyin* manasında anladığını, ayetin kişinin kendini mal ve para hırsıyla helak etmemesi manasına geldiğini de belirtir. İntiharı muhtemel bir mana olarak görmez Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebu Bekr b. Ferh, *el-Cami li Abkami'l-Kur'an*, tah. Muhammed İbrahim el-Hafnavi, Kahire: Daru'l-Hadis, 2002-2003, 5/142.
- ⁴² 4/Nisa:30.
- ⁴³ Taberi III/584; Ebulleys Semerkandi (ö. 375/983), *Babru'l-Ulum*, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1427/2006, I/190; Salebi, bu ifadenin “kişinin bir savaş aleti bulundurması” manasına gelebileceğini ifade eder. Kişinin bir mızrağı, kılıcı yoksa bu durumda savaşa katılmayacağı gibi savaşanlara da faydası olmayacak bu nedenle kendini tehlikeye atacaktır. Ayetin bağlamında intihara dair bir görüş zikretmemiştir. Salebi, I/284; Kurtubi ve Razi de ayetteki tehlike ifadesini infakin kesilmesi, gazvelerde savaş bütçesinin kısılması gibi manalara hamletmektedir. Kurtubi, II/730; Razi, V/137. Ayetin sebebi nüzulü hakkındaki hadisi yorumlayan Sanani (ö. 1182/1768) kişinin kendini öldürmesi manasının verilebilmesi için herhangi bir gerekçe olmadığını vurgular. Muhammed b. İsmail Sanani, *Subulus'selam Şerhu Buluğu'l-Meram min Cemi Edilleti'l-Abkam*, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1408/1988, IV/95
- ⁴⁴ Maturidi, *Tevilat*, I/379.
- ⁴⁵ Tahir b. Aşur, *Tabir*, II/214.
- ⁴⁶ Nesai (ö. 303/915), *Sunen*, 68 B. *Terkus salati ala men katele nefsehu*, c.4, 66, (no:1962).
- ⁴⁷ Muslim, *Sahih*, K. *İman*, 47 B. *Galazı tabrimi katli'l-insani nefsehu*, c.1, 103 (no:175); Buhari (ö. 256/870), *Sahih*, K. *Tıp*, 56 B. *Şurbis summi veddevae* c.7, 32.
- ⁴⁸ Ebu Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm (ö. 456/1064), *Kitabu'l-Fasl fi'l-Mil ve'l-Ehvai ve'n-Nihal*, Kahire: Matbaatu Temeddun, 1321, IV/46-47.
- ⁴⁹ Muhammed b.el-Hasan eş-Şeybani (ö. 189/805), *Siyer-i Kebir: İslam Devletler Hukuku*, terc. M.Said Şimşek, İstanbul: Evs Yayınları, 1980, 118.
- ⁵⁰ Ebu Davud, *Sunen*, K. *Tabaret*, 57 B. *El-mesh ale'l-imame*, I/101 (no: 146).
- ⁵¹ “Allah kimseye gücünü aşan bir şey teklif etmez...” 2/Bakara: 286.
- ⁵² Limbik sistem beynin duyu ağırlıklı yönetim bölümüdür. Edward E. Smith, Stephen M. Kosslyn, *Bilişsel Psikoloji*, terc. Muzaffer Şahin, Ankara: Nobel yayınları, 2014, 24.
- ⁵³ Rhoshel K. Lenroot, Jay N. Giedd, “Brain Development in Children and Adolescents: Insights from Anatomical Magnetic Resonance İmaging,” *Neuroscience and Biobehavioral Reviews* 30 (2006) 719
- ⁵⁴ Beynin bilişsel görevlerini üstlenen korteksin zaman içerisinde oluştuğunu, kişinin doğum anında bilişsel ve duysal beyin bölgelerinin henüz oluşmadığını ifade eden şu ayet de dikkat çekicidir. “Biz sizi annelerinizin karnından hiçbir şey bilmez halde çıkardık, sonra size duyuş, görüş ve kalpler oluşturduk...” 16/Nahl: 78.
- ⁵⁵ Modern psikolojik kuramlar benliği id, ego ve süper ego başlığı altında değerlendirirken, Rabbiniz bu üçünü de nefis başlığında toplamıştır. Mutlak bir zıtlıktan ziyade kavramsallaştırmada tercih edilen öncüllerin değiştiğini ifade edebiliriz. Kur'an insanı ahseni takvim-esfele safilin arasında konumlamakta, bu hususta insana mutlak iyilik ya da kötülük damgası vurmamaktadır. Benlik (nefs) iyi de kötü de olabilir. İkisi de onun kabiliyetidir. Bunu belirleyecek olan da insanın tercihleridir. Psikolojik kuramlardaki id'i - esfele safilin, süper ego'yu - ahseni takvim ile eşleştirebiliriz. Psikoloji, üç ayrı benlik tanımlarken Kur'an bu ayrımı birleştirir.
- ⁵⁶ 91/Şems: 8.
- ⁵⁷ Smith, *Bilişsel Psikoloji*, 23.

- 58 Madelyn Gould, ve diğeri, "Suicide Clusters: an Examination of Age-Specific Effects," *American Journal of Public Health*, 80: 2 (1990), s211-212. Adı geçen makalede intihar davranışının 12 yaş öncesinde nadiren rastlandığı, ergenlikte sıklığı, 20-24 yaş arasında ise zirve yaptığı bildirilmektedir.
- 59 Bu durumu şöyle örneklebiliriz. A kişisine X firması ayda 100 TL, Y firması ayda 300 TL, Z firması ayda 500 TL net maaşla iş teklifi yapıyor. En yüksek maaşı veren Z firmasını seçmek A için o şartlarda en mantıklısıdır fakat her üç teklif de A'nın geçimini sağlamayacağı için mantıksızdır.
- 60 2/Bakara: 77; 16/Nahl: 19.
- 61 Conner ve diğeri, "Psychological Vulnerability," 367.
- 62 Raymond J. Dolan, "Emotion, Cognition, and Behavior," *Science* 298:5596 (2002), 1194.
- 63 5/Maide: 48; 7/Araf: 176; 25/Furkan: 43.
- 64 Kendisinden öğüt isteyen bir sahabe "öfkelenme" buyurmuştur. Buhari, *Sahih, K. Edeb, 76 B. Haşer mine'l-gadab*, VII/100; Bir kişi öfkeli iken iki kişi arasında hüküm vermesin, Muslim, *Sahih, K. Ekdıye*, 7 B. *Kerabetu'l-kadi ve huve gadab* 16, II/1343, (no:1717).
- 65 Bhugra Dinesh, "Commentary: Religion, Religious Attitudes and Suicide," *International Journal of Epidemiology*, 39 (2010), s. 1496-1498.
- 66 David Lester, "Suicide and Islam", *Archives of Suicide Research*, 10: 1 (2006), s. 82, 93.
- 67 "Allah anne babaya iyilik yapmayı emretti." 19/Meryem: 14; 29/Ankebut: 8; 31/Lokman: 14; 46/Ahkaf: 15.
- 68 "Allah, ...akrabaya yardım etmeyi emreder..." 16/Nahl: 90.
- 69 "Rızkının genişletilmesini ve ecelinin geciktirilmesini isteyen arzu eden, akrabalarını görüp gözet-sin" Buhari, *Sahih, K. Buyu*, 13 B. *Men beseta fi'r-rızg*, III/8.
- 70 "Bana dua edin ben de kabul edeyim" 40/Mümin: 60.
- 71 "De ki: Nefislerine uymakta aşırı giden kullarım! Allah'tan ümidinizi kesmeyin. Allah bütün günahları affeder." 39/Zümer: 53.
- 72 "De ki: Ey nefisine uymakta aşırı gitmiş kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Allah bütün günahları affeder. O çok bağışlayıcı ve merhametlidir." 39/Zümer: 53.
- 73 Latha, K. and Hanumanth Reddy. "Patterns of Stress, Coping Styles and Social Supports among Adolescent" *Journal of Indian Association for Child and Adolescent Mental Health* 3: 1 (2007), s. 5-9.
- 74 "Nefsini temizleyen kurtuluşa ermiştir, onun kirleten ise kaybetmiştir." 91/Şems: 7-10.
- 75 5/Maide: 90.
- 76 Edward V. Stein "Faith, Hope and Suicide" *Journal of Religion and Health*, 10: 4 (1971), 221.
- 77 A Aysev, "İntihar Girişimi Olan Çocuklarda Yaşam Olaylar" *Kriz Dergisi*, 1: 1 (1992), 19.
- 78 Kimberly Van Orden ve diğeri, "The Interpersonal Theory of Suicide", *Psychology Review*. 117: 2 (2010), 9.
- 79 Naomi I. Eisenberger ve diğeri. "Does rejection hurt? An fMRI study of Social Exclusion." *Science* 302: 5643 (2003), 290-292. MacDonald, Geoff, ve Mark R. Leary. "Why Does Social Exclusion Hurt? The Relationship Between Social and Physical Pain." *Psychological Bulletin* 131: 2 (2005), 209.
- 80 Bu hususta Kur'an'ın bildirdiği şekliyle ilk suçun insan öldürme olması ve dürtülerin aklı kontrol altına almasıyla gerçekleşmesi (5/Maide: 30) dikkate değerdir.
- 81 Van Orden ve diğeri, "İnterpersonal Theory", 9.
- 82 Conner ve diğeri, "Psychological Vulnerability", 367.
- 83 Zerkâ, *El-Fıkhu'l-İslâmî fi Sebibi'l-Cedid*, Dımaşk: Matbaatu Câmıatu Dimeşk, 1387/1959, I/360; H. İbrahim Acar, "İslâm Borçlar Hukukunda İradeyi Sakatlayan Sebepler II – İkra", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, (2002), 21.
- 84 "Kullarım sana beni sorarlarsa de ki ben yakınlım. Dua edenin çağrısına cevap veririm..." 2/Bakara: 186.
- 85 "Müminler ancak kardeşler, öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin..." 49/Hucurat: 10.
- 86 Yetimi ve kimsesizi sahiplenmek İslam ahlakının bir gereğidir. 2/Bakara: 83-177-215.
- 87 Bruce Perry, Maia Szalavitz, *Köpek Gibi Büyütülmüş Çocuk*, İstanbul: Okyanus Yayınları, 2012, 274.